

МИСТЕЦЬКІ ПОСТАТІ

Валентина МОЛИНЬ

кандидат мистецтвознавства,

*доцент кафедри образотворчого мистецтва Косівського інституту
прикладного та декоративного мистецтва*

ВИЗНАЧНИЙ МАЙСТЕР МАРКО МЕГЕДИНЮК

Анотація. У статті проведено огляд творчості визначного гуцульського майстра художньої обробки дерева М. Мегединюка, важливою та специфічною особливістю творів якого є колористичне декорування виробів з використанням різнокольорового бісеру. Твори майстра експонувалися на виставках у Відні, Кракові, Львові, Стрию, Одесі, Косові та Коломиї.

Ключові слова: народне мистецтво, визначний гуцульський майстер, художня обробка дерева, інкрустація бісером.

Цього року минає 170 років від народження і 100 років з відходу у вічність визначного гуцульського майстра художньої обробки дерева Марка Степановича Мегединюка (1842-1912). Окремі штрихи до біографії, дослівно записані з розповідей самого М. Мегединюка, подає В. Шухевич у праці “Гуцульщина” [1], де дізнаємося, що народився М. Мегединюк у с. Річка Косівського району Івано-Франківської області в багатодітній сім’ї, де крім нього було ще шість синів. Уже з восьмирічного віку Марко виготовляв дерев’яні та металеві забавки, палиці й топірці, які оздоблював різьбленими візерунками.

Відомості про цього унікального майстра знаходимо також у працях дослідників народного мистецтва Гуцульщини А. Будзана [2], М. Селівачова, М. Станкевича, Р. Шмага [3], О. Соломченка [4]. Важливу інформацію містять каталоги та оглядові статті виставок, учасником яких був М. Мегединюк [5-7]. Народні майстри з різних сіл Гуцульщини брали участь у багатьох етнографічних і господарсько-промислових виставках, які відбувалися в Галичині наприкінці ХІХ — початку ХХ ст. Найактивнішими учасниками ви-

ставок серед різьбярів були Юрій, Василь, Микола і Федір Шкрібляки з Яворова, Марко Мегединюк з Річки, Василь Девдюк зі Старого Косова, Іван Семенюк з Печеніжина. В окремих виставках брали участь і брати Марка Мегединюка — старший Федір (Теодор) і молодший Петро.

Марко Мегединюк увійшов в історію українського народного декоративного мистецтва як визначний майстер з притаманною йому особливістю декорування художніх виробів з дерева інкрустацією різнокольоровим бісером. Мистецькі твори майстра з успіхом експонувалися на виставках у Кракові (1887), Львові (1898, 1905), Косові (1904), Відні (1905), Стрию (1909), Одесі (1911), Коломиї (1912).

Марко Мегединюк був запрошений на посаду вчителя різьби по дереву до Вишніці, де 1905 р. відкрито фахову школу “Крайовий научний заклад для різьбярства та металевої орнаментики”. Основним напрямом діяльності було відродження традиційного народного ремесла, столярної та токарної справи, декоративного оздоблення предметів домашнього вжитку. Саме з цих міркувань добирався і педагогічний колектив. Запрошували визначних народних майстрів, які досконало знали й володіли секретами гуцульського народного мистецтва [8]. Значну роль в історії навчального закладу у Вишніці відіграли гуцульські різьбярі Василь Шкрібляк і Василь Девдюк.

Специфіка Річки як осередку художнього дерева на Гуцульщині полягає в тому, що декорування речей домашнього вжитку та прикрас тут ускладнюється в рисунку й композиції, частіше використовується інкрустація бісером, перламутром, кольоровим металом, різноколірним деревом натурального й штучного забарвлення. Зокрема, річківські майстри удосконалюють техніку точіння як один із засобів художньої виразності.

Важливою і специфічною особливістю творів М. Мегединюка є колористичне декорування виробів з використанням різнокольорового бісеру. За словами В. Шухевича, “він перший впровадив пацьоркове письмо, яким, крім питомих мотивів, наслідує на дереві взори вишивок і писанок” [1, 344].

Про М. Мегединюка як доброго майстра відомо з рільничо-промислової виставки у Кракові (1887), де він демонстру-

вав цимбали, багато прикрашені “пацьорками” та мідним дротом, і одержав бронзову медаль [9; 2, 36]. Майстер виготовив кілька десятків цимбалів, вигадливо інкрустованих деревом і кольоровим бісером [10, 95]. Один музичний інструмент М. Мегединюка — двобічні цимбали 1890 р. зберігаються в Музеї етнографії та художнього промислу у Львові (інв. 24313).

Марко Мегединюк побував у багатьох країнах Європи. Був у Римі, Парижі, Відні, Празі, Львові і, як пізніше він сам про це згадував, оглядав там багато різних виставок [1, 345].

Про одну з важливих поїздок інформувала львівська газета “Діло”: “Гуцул з Річки різьбяр Марко Мегединюк разом з кардиналом Сембратовичем їздив до Риму на ювілей Святого отця. У Ватикані митець власноручно вручив Папі свою прегарно орнаментовану пацьорками касету (скриньку)” [11; 12, 584].

На виставці краевого базару у Львові (1898) М. Мегединюк виставив хрест, “прекрасно орнаментований у гуцульському стилі з дрібними вкладеними пацьорками” [12, 584]. За пропозицією В. Шухевича надіслав його до Відня цісареві, за що “цісарська канцелярія прислала прославленому митцеві 35 новеньких дукатів” [12, 584]. Окремі дослідники припускають, що цей хрест зберігається у приватній капелі цісаря при його дворі [4, 11].

В. Шухевич вміщує світлину цього хреста М. Мегединюка [1, 340], виконаного зі сливового дерева темного кольору. Незвичною і складною є конструкція хреста з підставкою, що має вигляд скриньки, інкрустована рогом, кісткою, бісером і мосяжними дротиками. Ніжки, на яких тримається хрест разом з підставкою, мають вигляд гуцульських постолів, що оповиті мосяжним дротом. Основне багато декороване рамено хреста встановлено на кубовидній формі, із чотирьох верхніх кутів ніби виростають чотири видовжені пірамідальної форми гранчасті шпилі. Кубовидна форма основи хреста розташована на підставці у вигляді усіченої піраміди з п’яти сходинок. Конструкція підставки хреста “нагадує стиль готичних соборів” [4, 11]. Очевидно, на творчу фантазію митця вплинули враження від побачених готичних соборів у Парижі, Відні та інших європейських містах. Відомо, що, крім так званого “цісарського хреста”, М. Мегединюк виготовив кілька подібних хрестів.

Виставка гуцульських виробів, організована повітовою радою у Косові (1904), складалася з кількох відділів і експонувалася у народній школі на Москалівці [13]. В оглядовій статті “З вистави гуцульських виробів у Косові” зазначено, що прикраси “виконувани з дерева... мають артистичну вартість”. Тут були представлені вироби з дерева і металу, писанки і вишивки, ткацькі, кушнірські та гончарські вироби народних майстрів з різних сіл Косівського повіту. У цій виставці брав участь і Марко Мегединюк.

Серед усіх етнографічних та господарсько-промислових виставок, які відбувалися в Галичині наприкінці ХІХ — початку ХХ ст., найважливіше значення мала “Вистава української штуки і українського артистичного промислу”, організована Товариством прихильників української літератури, науки і штуки у Львові (1905). Уперше поруч експонували твори професійних українських художників і народних майстрів. З приводу цієї виставки художник, мистецький критик і один з організаторів виставки І. Труш у журналі “Артистичний вісник” написав широку рецензію під назвою “Вистава українських артистів” [5], в якій охарактеризував творчість окремих митців, проаналізував найцікавіші твори, а також дав оцінку експонованих зразків народного мистецтва. На виставці були представлені 73 твори “гуцульського сницарства”, зокрема роботи Юрія, Василя, Миколи і Федора Шкрібляків з Яворова, Марка та Петра Мегединюків з Річки, Василя Якіб’юка з Криворівні, Івана Семенюка з Печеніжина, Петра Гондурака з Яворова, Дмитра Дутчака з Брустур [5, 24]. Іван Труш писав: “Найінтересніше представлялося гуцульське сницарство в дереві. Завдяки великій і добірній колекції професора Грушевського було воно репрезентоване як найгарніше. Отсі вироби гуцульських майстрів, виставлені на всесвітній виставі артистичного промислу могли би конкурувати, як не з найліпшими творами міського промислу, продукції вишколених артистів — то на всякий випадок з усякими творами найгарнішого паралельного артистичного промислу усіх народів” [5, 24].

Товариство прихильників української літератури, науки і штуки відзначило мистецьку вартість творів народних майстрів. Золотими медалями були нагороджені Василь і Микола

Шкрібляки, а похвальні дипломи отримали Федір Шкрібляк і Марко Мегединюк [5]. Останній експонував на виставці у Львові кілька виробів, серед яких вирізнялася “вибивана бісером декоративна тарілка” і рама для дзеркала. За надзвичайно тонке використання інкрустації та гармонійний колорит тарілки журі присудило йому похвальний диплом [2, 36]. Того самого року М. Мегединюк виставляв роботи в Музеї мистецтва і промислу у Відні (1905) [14, 541].

Окремі відомості про участь майстрів народного мистецтва Гуцульщини, що експонувалися на виставці в Стрию, містить річник “Господар і промисловець” [15, 20]. Відомо, що членом журі цієї виставки був В. Шухевич. На виставці у Стрию були різьблені вироби Шкрібляків з Яворова, І. Семенюка з Печеніжина, М. Мегединюка з Річки. Тут експонувалися також гуцульський одяг, тканини, гердани, церковні ікони та етнографічні фотографії з Покуття і Гуцульщини. За кращі роботи етнографічна комісія бронзовою медаллю нагородила Теодора Мегединюка [15, 20].

У промислово-хліборобській виставці в Одесі (1911) взяли участь 26 різних спілок з Галичини, зокрема українські економічні та просвітні товариства. Серед інших учасників були сім приватних осіб, у тому числі професор Левинський зі Львова, Прухніцький з Косова, різьбярі-гуцули Шкрібляки і Мегединюки [16]. В окремому павільйоні виставки “Галичина (Австрійська Україна)” експонувалися малярство, різьблені вироби, вишивка, одяг і речі побуту гуцулів.

Різьблені гуцульські вироби були найцікавішими в експозиції виставки домашнього промислу в Коломиї (1912) [7]. За свідченням сучасників, увагу відвідувачів “найбільш привертала різьблені роботи майстрів Шкрібляків з Яворова, Івана Семенюка з Печеніжина, Василя Девдюка з Старого Косова, Марка Мегединюка з Річки, Ол. Шкром’юка з Шешор” [9, 8].

Косівський мистецтвознавець О. Соломченко вказує, що на виставці експонувалися скринька, хрест, тарілка, топірець, трійці та палиці М. Мегединюка, які належать до того періоду його життя, коли він працював у Вижницькій школі разом з В. Шкрібляком та В. Девдюком [4, 11]. А. Будзан

додає до названих експонованих робіт ще й барильце, яке разом зі скринькою є “найкращими зразками художніх виробів Марка Мегединюка, які збереглися до наших днів” [2, 36]. Очевидно, йдеться про скриньку та барильце М. Мегединюка з фондів музею Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв (інв. 49, 50).

Фотографії тарілки й палиці М. Мегединюка вміщені у двох випусках “Неділі” як ілюстративний матеріал до статті Д. Лукіяновича про гуцульську різьбу на коломийській виставці [6, 4], де М. Мегединюк показав свої роботи, що вирізнялися найвищим рівнем художньої і технічної майстерності, в яких він вже не вперше утверджувався як сформований високопрофесійний митець.

У каталозі виставки домашнього промислу в Коломиї (1912) під номерами 264, 343, 531 і 563 зазначені тарілка, скринька, хрест і топірець роботи М. Мегединюка [7, 9-12]. Характерною особливістю композиційного вирішення тарілки є зображення в центральній частині двораменного хреста, величина якого по вертикалі займає половину діаметру тарелі. У верхній частині та з боків його оточують п’ять менших хрестиків. Під раменами хреста, у нижній частині, зображено два стилізовані деревця, а біля кожного з них — по одному зображенню “Райського деревця” з вмонтованим у кроні мотивом “Всевидячого ока”. Основне поле тарелі має широке обрамлення, укладене кількома рядами концентричних кіл. Декорована таріль інкрустацією дрібненьким кольоровим бісером. Палиця (келеф) з руків’ям у вигляді двосторонніх кінських голів, різьблена та інкрустована кольоровими пацьорками, металом і рогом [6].

Згадана тарілка з хрестом експонувалася на Виставці українських митців у Львові (1905), а репродукція тарелі була вміщена в одному з номерів “Артистичного вісника”, про що зазначалося у статті І. Труша [5, 61].

Марко Мегединюк запропонував власний спосіб декорування без різьби, інкрутуючи вироби бісером. Як зауважує Д. Лукіянович, майстер “послугується самими цятками, але не розсипає їх дрібно, або одною низкою, але накриває пло-

щину раз герданом, раз вишивкою. Він кольорист, а шукає тільки поважних красок і добуває їх з самих кораликів, які накладає густо, а все дає перевагу темним над ясними. Він і тла шукає темного” [6, 7]. Для своїх робіт майстер вибирав деревину грушки або сливи.

Барильце та скринька М. Мегединюка з музею Косівського інституту — надзвичайно цінні експонати, неповторні шедеври у мистецтві різьблення по дереву не тільки на Гуцульщині. Майстерно виконані, інкрустовані бісером різних кольорів і крученим мосяжним дротиком, вони вирізняються оригінальністю і вишуканістю форм, надзвичайно високим технічним рівнем виконання і особливим незвичним способом декорування. Дослідженню творчості майстра присвячена стаття засновника музею Косівського інституту О. Соломченка [4], у якій значну увагу приділено мистецтвознавчому аналізу скриньки й барильця з фондів музею. Скринька нагадує міні-модель української традиційної скрині, щедро інкрустована різнокольоровим бісером і металевими цятками. “Це ціла абетка знаків-символів, прочитавши які, можемо збагнути, яким глибоким змістом вони сповнені, як багато про що вони нам розповідають... Це символічна мова, виражена мудрою людською фантазією, образотворчими засобами” [4, 11].

У центрі накривки скриньки (МКІПДМ, інв. 49) зображений трираменний хрест, обабіч якого викладені стилізовані смерічки, а поміж ними два невеличкі стилізовані зображення дерева життя. Композиція накривки замикається по периметру трьома доріжками й стрічковим орнаментом, “укладеним з щільно прилеглих трикутників, що в свою чергу символізує нескінченну дорогу життя і часу” [4, 12]. Знизу в товщині накривки видовбано й ретельно підігнано нішу-тайничок. При відкриванні віка ніша залишається непомітною, оскільки герметично закривається засувкою. На передньому боці скриньки два хрестики, симетрично розташовані на квадратних площинах, що членують прямокутну стінку на дві рівні частини. Бокові стінки майстер трактує по-різному. На лівій зображує “космографічний круг”, поділений на чотири рівних сектори,

кожний з яких інкрустований бісером іншого кольору та символізує чотири сторони світу. На правій зображено шестипелюсткову розету в крузі, давній солярний знак, що символізує Сонце. На задній стінці розташовані зображення “Всевидячого ока”, що одночасно виступають кронами “Дерева життя”. Знизу на скриньці викладений бісером авторський підпис: “Марко Мегединюк. 1904. З Річки”. Скринька тримається на ніжках у вигляді гуцульських постолів, вирізьблених зі сливового дерева, та чобітків, відлитої з металу. “Таке вбрання скриньки, яка призначалася для християнського храму, викликає враження, ніби увесь декор на ній виконаний з дрібненьких кусочків кольорової смальти, а загальне враження — ніби ця річ виконана візантійською класичною мозаїкою” [4, 14].

Барильце (МКІПДМ, інв. 50) своєю формою відтворює маленьку модель традиційної форми бочки. Призначення барильця було вжиткове, але водночас цілком унікальне, для особливого церковного ритуалу. Вся маса барильця виточена із суцільного куска яворового дерева. Центральна, найбільш випукла частина поверхні барильця, декорована широким паском орнаменту, що обгортає всю випуклу поверхню. Бічні вужчі сторони оздоблені шістьма виточеними пужками-псевдообручками, а на краю — широкими бакунтовими обручами з гравійованим орнаментом. Денця барильця оздоблені хрестоподібними мотивами. Для декорування використана улюблена техніка М. Мегединюка — інкрустація різнокольоровим бісером і скрученим тоненьким дротиком.

У палітрі орнаментальних мотивів М. Мегединюка “переважають символічні знаки сакрального змісту, які є домінуючими протягом всієї його творчості. І в цьому його декор за своїм змістом є унікальним, і не має аналогів в орнаменті інших різьбярів Гуцульщини” [6, 14]. О. Соломченко високо оцінює творчість майстра, що “мала вирішальний вплив на формування стильових особливостей усієї річківської школи” [20, 9].

Виставка домашнього промислу в Коломиї 1912 р. була останньою прижиттєвою виставкою, де експонувалися роботи визначного майстра. У листопаді 1912 р. М. Мегединюк помер і похований в Косові.

Можемо стверджувати, що мистецький стиль Марка Мегединюка визначив напрям і школу в історичному розвитку народного мистецтва Гуцульщини, зокрема річківську школу художньої обробки дерева.

1. *Шухевич В.О.* Гуцульщина. Перша і друга частини. Репринтне відтворення видання 1899 року. — Верховина, 1997. — 352 с. 2. *Будзан А.Ф.* Різьба по дереву в західних областях України. — К.: АН Української РСР, 1960. — 107 с. 3. *Селівачов М.Р.* Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). — К.: ред. вісника "Ант"; Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-поліграф", 2005. — 400 с., іл.; *Станкевич М.Є.* Українське художнє дерево XVI – XX ст. — Львів: Інстит. народозн. НАН Укр., 2002. — 479 с.; *Шмагало Р.* Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції. — Львів: Українські технології, 2005. — 572 с.; 4. *Соломченко О.Г.* Мистецький дивосвіт Марка Мегединюка // Писанка. — Верховина, 1997. — Ч. 1 (18). — С. 8-14. 5. *Труш І.* Вистава українських артистів // Артистичний вісник. — 1905. — Зош. 2-3. — С. 24-28; Зош.4. — С. 43; Зош. 5. — С. 58-62. 6. *Лукиjanович Д.* Вистава домашнього промислу в Коломиї // Неділя. — Львів, 1912. — Ч. 38-40. 7. Виставка домашнього промислу в Коломиї під протекторатом їх ц.к. Високости Архикнязя Кароля Франца Йосифа і Архікнягині Зити в дні 21-30 вересня 1912 року: Каталог. — Коломия: Накл. виставового комітету з друк. А.В. Кисилевського і С-ки, 1912. 8. *Козубовський Д.О.* Вишницький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрябляка. — Чернівці: Митець, 1997. — 120 с. 9. Із виставки в Кракові // Діло. — 1887. — Ч. 109. 10. *Суха Л.М.* Українські народні музичні інструменти // Довідник по фондах Українського державного музею етнографії та художнього промислу Академії наук УРСР. Вип. 1. — К., 1956. — С. 81-99. 11. Діло. — 1899. — 4 травня. — С. 2. 12. *Сіреджук П.* З хроніки подій Гуцульщини на зламі XIX і XX ст. // Історія Гуцульщини / За ред. Домашевського М. — Т. VI. — Львів: Логос, 2001. — С. 584-623. 13. *Левицький В.* Вистава гуцульських виробів в Косові // Діло. — 1904. — Ч. 135. 14. *Сіреджук П.* З когорти відомих і маловідомих. Патріарх гуцульської різьби // Історія Гуцульщини / За ред. Домашевського М. — Львів: Логос, 2000. — С. 541-542. 15. Перша українська хліборобська виставка в Стрию // Господар і промисловець. — Стрий. — 1909. — Ч. 19; Ч. 20. 16. *А.І.* Австрійська Україна на одеській виставі // Неділя. — 1911. — Ч. 50. — 24 грудня. — С. 1-2. 17. *Соломченко О.Г.* Народні таланти Прикарпаття. — К.: Мистецтво, 1969. — 160 с.

Annotation

Valentyna Molyn. Marko Mehedyunuk, a Renowned Folk Master. The author makes a review of creative work of Marko Stepanovych Mehedyunuk (1842-1912), a renowned master of artistic woodwork in Hutsulshchyna, in this article. Color decoration of woodworks using multicolored beads is important and peculiar of his works. The master's works were exhibited in Vienna, Krakow, Lviv, Stryi, Odessa, Kosiv and Kolomya.

Key words: Marko Mehedyunuk, Hutsulshchyna, folk art, a renowned master, artistic woodwork, beads inlay.

Аннотация

Валэнтына Мольнэ. Выдаючыіся мастер Марко Мэгэдынюк. В статье произведено обзор творчества выдающегося гуцульского мастера художественной обработки дерева М. Мэгэдынюка, важной и специфической особенностью работ которого является колористическое декорирование изделий с использованием разноцветного бисера. Работы мастера экспонировались на выставках в Вене, Кракове, Львове, Стрые, Одессе, Косове и Коломые.

Ключевые слова: народное искусство, выдающийся гуцульский мастер, художественная обработка дерева, инкрустация бисером.

Г. Малявський. Портрет
Марка Мегединюка

Барильце. Дерево, метал, точіння,
інкрустація бісером, жирування металом,
гравірування на металі. МКІПДМ,
інв. 50., 1904 р., с. Річка, Косівського р-ну.

Скринька (задня стінка). Дерево, столярні з'єднання,
інкрустація бісером, жирування металом. МКІПДМ, інв. 49.,
1904 р., с. Річка, Косівського р-ну.

Скринька (вигляд знизу з авторським підписом). Дерево, столярні
з'єднання, інкрустація бісером, жирування металом. МКІПДМ, інв. 49.,
1904 р., с. Річка, Косівського р-ну.
Марко Мегединюк